

ZÖLD KÖZBESZERZÉSI FÜZETEK / 07.

Zöldre mosás (greenwashing) a közbeszerzésekben

1. MIT JELENT A ZÖLDRE MOSÁS?

A zöldre mosás (greenwashing) egy termék, szolgáltatás vagy vállalat környezeti előnyeiről való hamis vagy félrevezető tájékoztatás. Gyakran használják arra, hogy egy vállalat vagy termék környezetbarátabbnak tűnjön, mint amilyen valójában, annak érdekében, hogy megnyerje a környezetért aggódó fogyasztókat.

Zöldre mosásnak nevezzük tehát egy vállalkozás olyan marketing- vagy PR stratégiáját, amely az adott vállalkozást környezetbarátnak, a környezetvédelemért felelősséget vállalónak tünteti fel, miközben a tényleges működésében nem mutathatók ki érdemi lépések e célok elérése érdekében. Amennyiben a zöldre mosás a vállalkozás konkrét marketing kommunikációjában jelenik meg, a kifejezés a nem igazolható környezeti állításokra utal.¹

A fenntarthatósági és zöld törekvések terjedésével párhuzamosan sajnálatos módon a greenwashing is egyre gyakrabban jelenik meg a piaci szereplők marketingstratégiáiban. Az ICPEN² által lefolytatott elemzés alapján, melyet egy, a brit Verseny- és Piacfelügyeleti Hatóság (CMA), valamint a holland Fogyasztóvédelmi és Piacfelügyeleti Hatóság (ACM) vezetett projekt keretében valósítottak meg,³ a megvizsgált közel 500 vállalati honlap mintegy 40%-án volt elérhető olyan, környezeti hatásokra vonatkozó tartalom, amely alkalmas volt arra, hogy félrevezesse a fogyasztókat.

Az Európai Unió határozott fellépést sürget a zöldre mosás ellen. Az Európai Bizottság 2023 márciusában irányelv javaslatot tett közzé a zöld állításokról.⁴ Az irányelv célja az, hogy megakadályozza, hogy a vállalatok tisztázatlan vagy megalapozatlan környezeti állításokat fogalmazzanak meg, és olyan címkéket használjanak, amelyek nem hihetőek. A végső cél az, hogy a fogyasztók fenntartható döntéseket hozzanak.

A javaslat követelményeket rögzít a környezetbarát jellegre vonatkozó állítások alátámasztására vonatkozóan, így azoknak olyan értékelésen kell alapulniuk,

amely megfelel a kiválasztott minimumkövetelményeknek. Továbbá követelményeket határoz meg az összehasonlító állítások esetében is (olyan állítások, amelyek kijelentik vagy utalnak arra, hogy egy terméknek vagy kereskedőnek kisebb vagy nagyobb a környezeti hatása, illetve a környezeti tényezők tekintetében jobban vagy rosszabbul teljesít, mint más termékek vagy kereskedők). A javaslat a környezeti címkék és címkézési rendszerek vonatkozásában is tartalmaz rendelkezéseket, erősítve azok minőségét, átláthatóságát és hitelességi követelmények előírásával. Az irányelv elfogadására várhatóan 2024 tavaszán kerül majd sor.

Ezzel párhuzamosan az Európai Parlament és a Tanács ideiglenes megállapodásra jutott a megtévesztő reklámok betiltását és a fogyasztók jobb terméktájékoztatását célzó új szabályokról.⁵

A megállapodás értelmében a tiltott kereskedelmi gyakorlatok meglévő uniós listáját több olyan problémás reklámpiaci megoldással bővíthetik ki, amelyek a zöldre mosással és az áruk korai elavulásával kapcsolatosak. Az új szabályok célja, hogy megvédjék a fogyasztókat az olyan megtévesztő gyakorlatoktól, mint pl. az általános környezetvédelemre vonatkozó tulajdonságok megnevezése (pl. "környezetbarát", "természetes", "biológiailag lebomló", stb.) az állítás szempontjából releváns, elismert és kiváló környezeti teljesítmény bizonyítása nélkül, vagy az olyan fenntarthatósági címkék használata, amelyek nem jóváhagyott tanúsítási rendszereken alapulnak, és segítséget nyújtsanak a jobb vásárlási döntések meghozatalában. A jogalkotási folyamat az ideiglenes megállapodást követően is folytatódik, így a jövőben az Európai Parlament és a Tanács elfogadásra kerülő irányelvével a szabályozás a tagállamok nemzeti jogrendjébe is átültetésre kerül.

¹ Zöld marketing: a Gazdasági Versenyhivatal tanácsai vállalkozásoknak, 2020., https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/szakmai_felhasznaloknak/tajekoztatok/szakmai_felhasznalok_tajekoztatok_zold-iranymutatas_201217&inline=true

² International Consumer Protection Enforcement Network, <https://icpen.org/>

³ <https://www.gov.uk/government/news/global-sweep-finds-40-of-firms-green-claims-could-be-misleading>

⁴ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS IRÁNYELVE a környezetbarát jellegre vonatkozó kifejezett állítások alátámasztásáról és ismertetéséről (a zöld állításokról szóló irányelv) COM(2023) 166 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2023%3A0166%3AFIN>

⁵ <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230918IPR05412/eu-to-ban-greenwashing-and-improve-consumer-information-on-product-durability>

2. MELYEK A ZÖLDRE MOSÁS TIPIKUS FORMÁI?

A zöldre mosás számos formát ölthet, így tipikusan ide sorolható többek között:

- a hamis vagy túlzó állítások egy termék környezetbarát jellegéről,
- homályos vagy félrevezető nyelvezet használata a termék környezeti előnyeinek leírására,
- környezetbarát hívószavak használata anélkül, hogy azok ténylegesen bizonyítékot szolgáltatnának a valódi környezeti előnyökről.

Például amennyiben egy vállalat azt állítja, hogy egy termék „teljesen természetes”, „bio” vagy „környezetbarát”, de az valójában szintetikus összetevőket tartalmaz vagy környezetkárosító eljárásokkal állítják elő, zöldre mosást valósít meg. Előfordulhat, hogy pusztán a csomagolás környezetbarát (például újrahasznosítható), mégis a gyártó a termék egészét környezeti szempontból kedvezőbbnek tünteti fel. Zöldre mosásnak tekinthető az is, hogy olyan „zöld” jellemzőt tüntetnek fel a termék sajátosságaként, amelyet a jog egyébként is garantál a fogyasztók számára – például „freonmentesként” reklámozni egy hűtőszekrényt, miközben Magyarországon ilyen termékből egyébként is kizárólag CFC-mentes hozható forgalomba.

A zöldre mosással összefüggésben említett másik problémakör az olyan fenntarthatósági címkék használata, amelyek nem átláthatóak vagy hitelesek. A tanúsítási rendszereken alapuló címkék megbízhatóak, ezzel szemben egyre inkább elterjedtek a gyakorlatban olyan magán vagy önkéntes, öntanúsításon alapuló fenntarthatósági címkék is, amelyek a terméket, illetve a vállalkozást annak valamely környezeti tényezőjét kiemelve hivatottak népszerűsíteni, anélkül azonban, hogy a megfelelést ténylegesen független szervezetek ellenőriznék, vagy a címke odaítélése átlátható módon történne.

3. HOGYAN KAPCSOLÓDIK A ZÖLDRE MOSÁS A KÖZBESZERZÉSEKHEZ?

A zöldre mosás a közbeszerzésekben is releváns lehet. Megvalósulhat egyrészt olyan módon, hogy az ajánlatkérő a közbeszerzéseit megalapozatlanul tünteti fel fenntarthatónak, illetve zöldnek, annak érdekében, hogy a választókat, fogyasztókat befolyásolja, azaz támogatást szerezzen megalapozatlan állításokkal, hamis reklámozással.

Közbeszerzések esetében ugyanakkor a zöldre mosás úgy is bekövetkezhet, ha az ajánlatkérő tájékoztatlanságból olyan terméket vagy szolgáltatást vásárol, esetleg építési beruházást olyan módon valósít meg,

amelyet ugyan környezetbarátnak tüntetnek fel, de az állításokkal ellentétben valójában nem, illetve nem olyan mértékben fenntartható vagy környezetbarát.⁶

Figyelemmel arra, hogy a közbeszerzés jelentős piacformáló hatással bír,⁷ a fogyasztók vásárlási szokásait nagymértékben befolyásolja, és volumenénél fogva az ökológiai környezet szempontjából is igen releváns, így különösen nagy jelentősége van annak, hogy az ajánlatkérők felismerjék a zöldre mosást a vállalati politikában, valamint azt elkerüljék a közbeszerzéseikben.

⁶ Ilkham Ozsevin: Red-Flagging Greenwashing in Procurement, 2023., <https://procurementmag.com/articles/red-flagging-greenwashing-in-procurement>

⁷ A közbeszerzések európai szinten megközelítőleg a GDP 14%-át teszik ki. Forrás: az Európai Bizottság által közzétett Egységes Piaci Eredménytábla https://single-market-scoreboard.ec.europa.eu/business-framework-conditions/public-procurement_en

4. MIT TEHETÜNK A ZÖLDRE MOSÁS ELLEN?

Az ajánlatkérők és a közbeszerzési szakemberek egyre inkább felelősek az általuk megvásárolt termékek és szolgáltatások környezeti hatásainak értékeléséért és a környezettudatos vásárlásokért. A közbeszerzésekben részt vevő szakemberek csak kellő körültekintéssel és megfelelő háttérismeretekkel támaszkodhatnak a piaci szereplők által megfogalmazott környezetvédelmi állításokra, míg az ajánlatkérőknek törekedniük kell megfelelő szakértelem vagy erőforrások biztosítására ezen állítások ellenőrzésére.

Ennek érdekében a közbeszerzési eljárások gondos előkészítése, valamint a piackutatás vagy az előzetes piaci konzultáció lefolytatása fontos eszköz a zöldre mosás elkerüléséhez.

Szem előtt kell tartani, hogy zöld közbeszerzési eljárásnak csak azokat a közbeszerzési eljárásokat tekintethetjük, ahol azoknak az áruknak, szolgáltatásoknak és munkálatoknak a beszerzését részesítik előnyben,

amelyek más, azonos rendeltetésű árukhoz, szolgáltatásokhoz és munkálatokhoz képest kisebb mértékben terhelik a környezetet. Magyarország zöld közbeszerzési stratégiája is e meghatározást veszi alapul, azzal a kiegészítéssel, hogy zöld közbeszerzésnek csak azt lehet tekinteni, amikor az ajánlatkérők a közbeszerzéskor az adott árura/szolgáltatásra/építési munkára általánosan vonatkozó kötelező előírásokon túlmenően veszik figyelembe a környezeti szempontokat a közbeszerzésben. Zöld közbeszerzésről beszélünk akkor is, ha kifejezetten a közbeszerzések tekintetében érvényesül olyan kötelező szabály, amely az általánosan kötelezőnél szigorúbb környezeti követelményeket támaszt.

Annak érdekében, hogy valóban zöld közbeszerzési eljárásokat valósítsanak meg, az ajánlatkérők számára a következők könnyíthetik meg azonosítani és elkerülni a zöldre mosást megvalósító gazdasági szereplőket, valamint termékeket.

4.1. FIGYELJEN A HOMÁLYOS VAGY NEM KELLŐEN PONTOS MEGFOGALMAZÁSRA

A valóban környezettudatos piaci szereplők jellemzően konkrét, egyértelmű és ellenőrizhető információkat szolgáltatnak zöld gyakorlataikról és azok hatásairól. A zöldre mosás gyakran homályos vagy nem specifi-

kus nyelvezetet használ a környezetvédelmi célú törekvések leírására, vagy széleskörű és alá nem támasztott állításokat tesz közzé a termékek környezeti előnyeiről.

4.2. LEGYEN ÓVATOS A HÍVÓSZAVAKKAL ÉS A ZÖLDRE MOSÓ, NEM VALÓDI CÍMKÉKKEL

A zöldre mosást megvalósító piaci szereplők gyakran használnak olyan környezetbarát hívószavakat, mint például a „természetes”, a „bio” vagy a „fenntartható”, még akkor is, ha ezeket az állításokat ténylegesen semmilyen konkrét bizonyíték nem támasztja alá. Hasonlóképpen félrevezető módon, egyes piaci szereplők

saját maguk által készített vagy értelmezhetetlen címkéket, tanúsítványokat használnak azért, hogy termékeiket környezetbarátabbnak tüntessék fel. A valós zöld állításoknak minden esetben érthetőnek, konkrétan, pontosnak és igazolhatónak kell lenniük.⁸

⁸ Lásd részletesebben: Zöld marketing: a Gazdasági Versenyhivatal tanácsai vállalkozásoknak, 2020., https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/szakmai_felhasznaloknak/tajekoztatok/szakmai_felhasznalok_tajekoztatok_zold-iranymutatas_201217&inline=true

4.3. TÁJÉKOZÓDJON

A Közbeszerzési Hatóság fenntarthatósági microsite-ján⁹ és az Európai Bizottság zöld közbeszerzésekkel foglalkozó tematikus weboldalán¹⁰ megbízható forrásból tájékozódhatnak az érintettek a zöld közbeszerzésekkel kapcsolatos kérdésekben.

Javasoljuk, hogy a beszerzés tárgyához kapcsolódó, valós környezetbarát követelményekről az ajánlatkérők az alábbi források segítségével kezdjék el az informálódást:

4.3.1. Az uniós zöld közbeszerzési követelményrendszer

Az Európai Bizottság a COM (2008) 400 közleményével¹¹ indította el az uniós zöld közbeszerzési követelményrendszer kidolgozását, annak érdekében, hogy megkönnyítsék az ajánlatkérők számára a zöld közbeszerzési eljárások lefolytatását. Az egységes zöld közbeszerzési követelményrendszer a zöld közbeszerzési eljárás megvalósítására leginkább megfelelőnek tartott termék- és szolgáltatáscsoportok tekintetében részletezi az ajánlatkérő által alkalmazható környezetvédelmi követelményeket.

A zöld követelményrendszerek kiemelt termék- illetve szolgáltatáscsoportokhoz készültek és folyamatosan felülvizsgálat alatt állnak, így az aktuális piaci viszonyoknak megfelelnek. A követelmények minimális változtatásokkal könnyen, egészben vagy részben beépíthetők a közbeszerzési dokumentumokba azzal, hogy az ajánlatkérőnek érdemes a piac felmérését követően döntenie arról, hogy milyen mértékben és

módon veszi át e követelményeket. A követelmények aszerint tagolódnak, hogy az adott termékkör esetén mi a beszerzés tárgya, illetve azokat az alkalmassági követelmények, a műszaki leírás, az értékelési szempontok vagy a szerződéses feltételek közé illeszti-e be az ajánlatkérő. A követelmények egyszerűségétől, a környezetvédelmi vállalás mértékétől függően alapkövetelmények és átfogó követelmények különböztethetők meg.

Azoknál a beszerzési tárgyknál, amelyek esetében rendelkezésre áll uniós zöld közbeszerzési követelmény, az ajánlatkérő könnyedén ellenőrizheti, hogy melyek a legfontosabb környezeti hatások, azok milyen módon minimalizálhatóak, azokkal összefüggésben melyek a releváns zöld előírások, továbbá, hogy azokkal kapcsolatban milyen általánosan elfogadott igazolási módok (adott esetben címkék) állnak rendelkezésre.

⁹ <https://fenntarthato.kozbeszerzes.hu/>

¹⁰ https://green-business.ec.europa.eu/green-public-procurement_en

¹¹ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0400:FIN:EN:pdf>

4.3.2. Ökocímkék

Az uniós zöld közbeszerzési követelmények követik az uniós ökocímke követelmények alakulását. Amennyiben az adott beszerzési tárgyra vonatkozóan létezik uniós ökocímke, az ajánlatkérők az ökocímke követelményekre támaszkodva is rögzíthetnek megfelelő zöld követelményeket közbeszerzési eljárásaikban. Az uniós ökocímke követelményeket bizottsági határozatok rögzítik, melyek elérhetők az uniós ökocímkével rendelkező termék- illetve szolgáltatáscsoport adatbázisából is.¹² Jelenleg több mint 37 ezer, uniós ökocímkével rendelkező, azaz szigorú környezetvédelmi normáknak megfelelő termék van forgalomban az EU piacán.¹³

Az új irányelvekkel összhangban az ajánlatkérő hivatkozhat közvetlenül az ökocímkére a műszaki leírásában, ebben az esetben teljesítenie kell a címke által előírt összes követelményt. Ha az ajánlatkérő nem tartja szükségesnek a beszerzés tárgyával összefüggésben a címke által tanúsított összes követelmény meglétét, akkor a műszaki leírásban kellő pontossággal meg kell adnia, hogy mely követelmények teljesítését várja el az ajánlattevőktől. A címkék használata megkönnyíti

a követelmények teljesítésének igazolását, hiszen az ajánlattevő a kérdéses címkével egyszerűen igazolni tudja a megfelelést azzal, hogy természetesen lehetősége van egyéb egyenértékű címkével, vagy más megfelelő bizonyítási eszközzel is igazolnia azt, hogy a követelmények teljesülnek.

Az ökocímkéknek több típusa is ismert, a következők szerint:¹⁴

Több ágazatban alkalmazott, több követelménynek megfelelő címkék

E címkék a legáltalánosabb, leggyakrabban használt környezetvédelmi címkék, melyek a termék vagy a szolgáltatás életciklusa során az azok környezeti hatására vonatkozó tudományos adatokon alapulnak, és különféle követelménygyűteseket határoznak meg minden egyes termék- vagy szolgáltatáscsoportra vonatkozóan.

Ide sorolható például az uniós ökocímke, a Nordic Swan (Északi Hattyú), a Blaue Engel (Kék Angyal) és a magyar Környezetbarát Termék védjegy is.

¹² https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel-home/product-groups-and-criteria_en

¹³ https://europa.eu/youreurope/business/product-requirements/labels-markings/ecolabel/index_hu.htm, az uniós ökocímkével rendelkező termékekről itt tájékozódhat: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel-home/product-groups-and-criteria_en

¹⁴ Buying Green! A handbook on green public procurement, 2016, 13. oldal

Egy tárgykörhöz kapcsolódó címkék

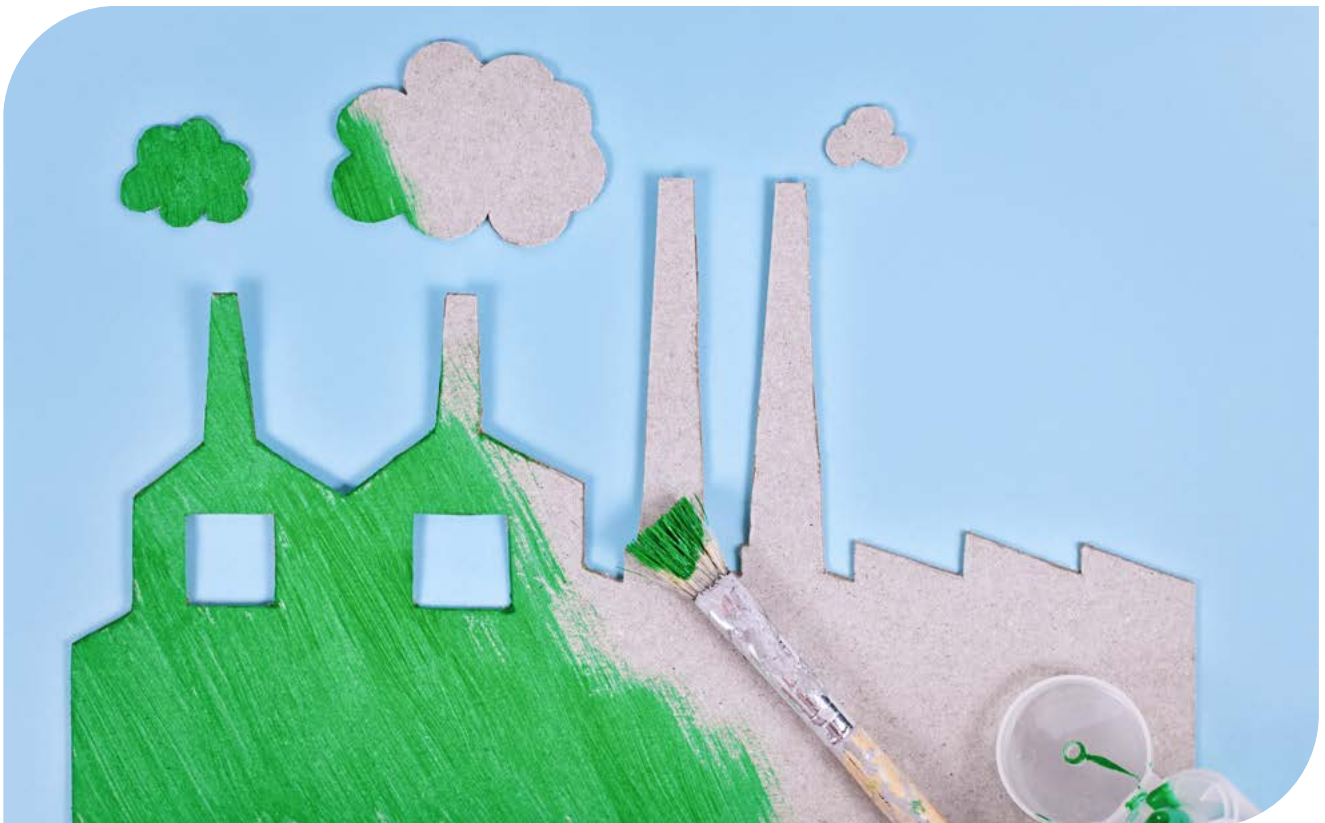
Az egy tárgykörhöz kapcsolódó címkék egy vagy több meghatározott témakörhöz kötődnek, így például az energiahatékonysághoz kapcsolódó megfelelési követelményeken alapulnak.

Ide tartozik például az uniós biocímke vagy az irodai berendezések „Energy Star” címkéje.

Ágazatspecifikus címkék

Egyes ágazatokhoz kapcsolódóan is ismertek ökocímkék, így például e körbe sorolhatók az olyan szervezetek által működtetett erdőtanúsítási rendszerek, mint az FSC (Forest Stewardship Council) vagy a PEFC (Programme for the Endorsement of Forest Certification).

A kézirat lezárásának időpontjában Magyarországon a Herman Ottó Intézet ítéli oda az ökocímkéket a kritériumoknak megfelelő termékek tekintetében,

honlapjukon¹⁵ számos információ elérhető az öko-címkékre vonatkozóan.

Fontos hangsúlyozni, hogy az ajánlatkérő csak azokra a címkékre támaszkodhat,

- amelyek esetében a vonatkozó követelmények objektív módon ellenőrizhető és megkülönböztetéstől mentes szempontokon alapulnak,
- amelyeket olyan nyílt és átlátható eljárás keretében fogadtak el, amelyben valamennyi érdekelt fél részt vehetett,
- amely megszerzése valamennyi érdekelt fél számára lehetséges, és
- amelyekre a vonatkozó követelményeket egy független és befolyásolástól mentes harmadik fél határozza meg.¹⁶

4.3.3. Uniós jó gyakorlati példák

Az ajánlatkérők beszerzési igényeik kapcsán kiindulhatnak az Európai Unió más tagállamainak jó közbeszerzési gyakorlatából is, könnyebben meghatározhatóvá téve, hogy mely környezetvédelmi előírások

lehetnek relevánsak a piacon. Az Európai Bizottság a jó gyakorlati példákat zöld közbeszerzési hírlevelében folyamatosan közzéteszi,¹⁷ továbbá azok évekre visszamenően elérhetőek a hivatalos weboldalon is.¹⁸

¹⁵ <https://www.okocimke.hu>

¹⁶ lásd a közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLIII. törvény 59. §-át

¹⁷ <https://ec.europa.eu/newsroom/env/newsletter-archives/view/service/301>

¹⁸ https://green-business.ec.europa.eu/green-public-procurement/good-practice-library_en

5. ÖSSZEGRZÉS

Ahogy a piaci tevékenységben és a marketingben, úgy a közbeszerzésekben is kerülendő a zöldre mosás. A megfelelő tájékozottság segíthet abban, hogy az ajánlatkérők valódi, a kötelező környezetvédelmi előírásokon túlmutató zöld közbeszerzési eredményekre telessenek szert, azaz a közbeszerzési eljárásokban olyan árukat, szolgáltatásokat szerezzenek be és építési beruházásokat valósítsanak meg, melyek valóban kevésbé terhelik környezetünket, mint más, a piacon rendelkezésre álló alternatívák.

A közbeszerzések résztvevői számára létfontosságú lehet, hogy felismerjék a greenwashing káros mivoltát a beszerzéseikben, megvédve saját szervezetüket a megtévesztő és látszólagos környezeti

felelősségvállalással járó esetleges buktatóktól, stratégiai figyelmet fordítva a valóban fenntartható beszerzési gyakorlatok felé történő elmozdulásnak. Ehhez kulcsfontosságú az ajánlatkérők és a közbeszerzési szakemberek megfelelő tájékozottsága, mely biztosítéka lehet a zöldre mosást megvalósító piaci szereplők elkerülésének, és segítheti a fenntarthatóbb és környezettudatosabb beszerzési döntések meghozatalát. Az uniós zöld közbeszerzési követelmények, az öko-címkék és az elérhető jó gyakorlati példák iránymutatást jelentenek az érintettek számára, melyek segítségével könnyebben eldönthetik, milyen zöld követelmények vezethetnek valóban környezetbarátabb közbeszerzési eredményekhez.

IMPRESSZUM

Közbeszerzési Hatóság

1026 Budapest, Riadó u. 5.; Pf. 166.; kapcsolat@kt.hu; 06-1-882-8500

Felelős kiadó:

Dr. Kovács László elnök

Felelős szerkesztő:

Dr. Havas-Kovács Gabriella főosztályvezető, Fenntarthatóság és Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya

A kiadvány grafikai megvalósításáért felelős:

Classmate Studio Kft.

A kiadvány a Gazdasági Versenyhivatal szakmai támogatásával készült.

A kézirat lezárva: 2023. december 15.

Közbeszerzési Hatóság
Fenntartható Magyarországért Program